

KÖNYVISMERETÉSEK

KOLTAY-KASTNER JENŐ: *Olasz-magyar művelődési kapcsolatok*. Magyar Szemle Társaság kiadása, «Kincsestar», 132. sz. Budapest, 1941, 80 ll. 16°

A Magyar Szemle Társaság által kiadott *Kincsestar* sorozatban megjelent Koltay-Kastner Jenőnek, a szegedi egyetem tanárának igen értékes kötete, mely különösen kitűnik a felhasznált adatok tömege és az előadás arányossága és világossága révén. A szerző ismerteti az Olaszország és Magyarország közötti kulturális kapcsolatokat a múltban és a jelenben. Bebizonyítja ezeknek történeti folytonosságát, valamint szellemi és politikai hatékonyságát. A kötet kilenc fejezete sorrendben elénk tárja az olasz-magyar művelődési kapcsolatok fejlődését a törzsszövetségek első itáliai kapcsolataitól kezdve a Róma-eszme és Szent István, az Anjouk nemzeti királysága, Zsigmond és Mátyás kora, a humanizmus és a magyar nyelvű irodalom, az ellenreformáció és barokk hőseposz, a XVIII. századi zenedráma és Árkádia, nemzeti újjáébredés, fordítási irodalom című fejezeteken át egészen a Trianon utáni kor ismertetéséig.

A honfoglaló magyarok első itáliai kapcsolatai különösen a határmenti pannóniai törzsek kalandozásaiban nyilvánulnak meg. Ezek a kalandozások azonban nem voltak olyan elhatározó befolyással a magyarság megtérésére és a nyugati kultúrába való beilleszkedésére, mint azt gondolni lehetne. Amikor Géza

fejedelem felismeri, hogy a magyarság csak akkor maradhat fenn, ha beilleszkedik a nyugati keresztény kulturaközösségbe, válik érezhetővé a kalandozások ilyen irányú hatása. Az első térítők azonban nem Itália földjéről érkeztek. Szent Adalbert tanítványai az első olasz szerzetesek, akik a hittérítés munkájában hazánk földjén részt kérnek Szent Gellért előtt. Kétségtelen azonban az, hogy eszmeileg a magyar kereszténység kezdettől fogva a legközvetlenebbül kapcsolódott Rómához. Maguk az első hittérítők is Rómára függesztették szemüket, mert egy Európa-szerte hódító hatalmas vallásos és politikai eseménynek, a Róma-eszménynek hordozói voltak. Már a XI. században megjelennek hazánkban az első olasz építészek és szobrászok is. A képzőművészetekben és irodalomban megnyilvánuló romanizmussal függ össze krónikairodalmunknak a latin-olasz hagyományhoz való csatlakozása. Az a szoros viszony, amelybe Szent István Rómával és a pápasággal lépett, páratlanul gazdagon kamatozott a nemzet további történeti fejlődése folyamán.

Károly Róbertet életművében a nápolyi udvar szelleme és főleg a nápolyi királyság berendezettsége vezérli. Őt azonban teljesen elfoglalják a szervezés gondjai. Fia, Nagy Lajos nagyobb figyel-

met szentelhet a kulturális kérdéseknek, amelyekben olasz ihletések szavára hallgat. A pécsi egyetemnek 1367-ben való megalapításában is olasz példát követ. Az Anjou-kori művészet olasz kapcsolatai is szembetűnők. Zsigmond alatt is számtalan szál fűzi Magyarországot a vatikánhoz és az olasz fejedelmi udvarokhoz. A Nagy Lajos korából itt maradt, sőt azóta tetemesen megszaporodott olasz kereskedők most már fokozottabban közvetítik az olasz művészetet hazánkban. A zsigmondkori olasz-magyar összeköttetések az iskolázás és művészeti tanulmányok terén is igen élénkek. Igen nagy hatással volt a magyar művelődés fejlődésére a konstanzi zsinat, ahol Zsigmond is megjelent. A különböző főpapok hosszú zsinati együttléte az olasz humanizmusnak európai és magyarországi elterjedésére óriási befolyást gyakorolt. Vitéz János is elsősorban a humanista Pier Paolo Vergerio-tól kapott ösztönzést az antik irodalomban való elmélyedésre. Ő viszi át a klasszikus hagyományt Mátyás kancelláriájához. Az olasz műveltség továbbplántálására Mátyás valóságos kultúrpolitikai programot eláruló mecénási működést fejtett ki. Pártfogoltjai közül messze kimagaslik Janus Pannonius alakja. Számára az új műveltség már a rendszeres nevelés eredménye. A magyar humanizmus és renaissance teljes kivirágzását Mátyás képviseli. Segítő-társai szinte kizárólag olasz írók és művészek lesznek. Az olasz renaissance-életstílusnak mindjobban erősödő meghonosodásával párhuzamosak Mátyás művészeti, könyvgyűjtő és irodalom-pártoló törekvései.

Mátyás halála után a humanizmus tovább él a magyar főpapok műveltségében. Bár az erasmista áramlat már

nagy szerepet kezd játszani, az olasz összeköttetések számai sem ernyednek el, ha a XVI. században nem is olyan kizárólagos az olasz ihletés, mint az Anjouktól Mátyás haláláig volt. Később azonban a Pádovában tanuló magyarok száma állandóan növekszik. Széphistóriáink olasz-latin csoportja ugyancsak Padova és Bologna inspirációjára mutat. A XVII. században a nagy erővel meginduló katolikus ellenhatás a papság tudományos kiképzésére és igaz vallásos szellemben való nevelésére szoros kapcsolatot keresett és tartott fenn Rómával. A XIII. Gergely pápa által az Örök Városban megalapított Collegium Germanicum-Hungaricum rendkívüli hatást gyakorolt a magyar ellenreformáció alakulására. Itt tanult Pázmány Péter is. Zrinyi Miklós figyelmét a jezsuiták terelték a barokk olasz irodalom és műveltség megismerése felé. Zrinyi tervszerűen gyűjtötte az Olaszországban megjelenő irodalmi, történeti és hadtudományi műveket. Az olasz költők közül főleg Marinot, Tassot, Ariostot, Petrarcat olvasta, s amikor maga is kezd írni, az ő nyomdokaiba lép. Faludi Ferenc Rómában közvetlenül ismerkedett meg az olasz költészettel, Amade László katonakorában járt Olaszországban. A XIV—XV. században szinte kizárólag olasz kultúrkörhöz való csatlakozás, valamint a XVI. és részben a XVII. század közvetlen olasz inspirációja után, a XVII. század végén és a XVIII. században a bécsi és a német közvetítés a túlnyomó. A Metastasio-drámák Faludi Ferenc után Csokonai Vitéz Mihályra gyakoroltak termékeny hatást. Csokonai főleg az olasz költemények változatos verselését igyekezett ellesni. Kisfaludi Sándor közvetlen szellemi rokonának és sors-

társának érez egy nagy olasz költőt, Petrarcat.

A XIX. század elején már ébrednek Magyarországon és Olaszországban a szabadság és egy komolyabb erkölcsi tartalom utáni vágy. Széchenyi olaszországi útja alkalmával Alfieriről ír rajongó sorokat. Kisfaludy Károly Goldoni vígjátékaiért lelkesedik. Giuseppe Mazzini, az olasz szabadságmozgalom nagy apostola újságjában vázolja Magyarország történetét, földrajzi és politikai helyzetét. Szerinte a magyarságnak az a történeti hivatása, hogy a duna menti népeket egy nagy magyar-szláv konföderációban egyesítse. Ez a magyarbarát cikk veti fel először az olasz magyar politikai együttműködés gondolatát.

A reformkortól kezdve Itália iránt való érdeklődésünkben nemzeti és politikai elemek lépnek előtérbe. Az irodalom terén a kölcsönös érdeklődés most már főleg műfordításokban nyilvánul meg. A világháború után az olasz művelődési kapcsolatok hagyománya elemi erővel ébredt újjá. Berzeviczy Albert 1920-ban megalakítja a Korvin Mátyás Társaságot és az olasz nyelvű Corvina folyóiratot. A politikai rokonszenv is

teljesen ujjaéled, amikor Mussolini a Popolo d'Italiában még hatalomrajutása előtt állást foglalt a revízió mellett, aminek szükségességét később is állandóan hangsúlyozta. Ettől kezdve Magyarország mindig számíthatott a fasiszta Olaszország politikai támogatására. A Korvin Mátyás egyesület mellett a Római Magyar Intézet 1926-ban meginduló munkássága volt jelentős hatással a kulturális kapcsolatok kiépítésére. 1927-ben Bethlen István megkötötte az olasz-magyar barátsági szerződést. 1935-ben Hóman Bálint kultuszminister aláírja az olasz-magyar kulturegyezményt. Általa még tovább mélyültek a művelődési kapcsolatok a két ország között, melyet Magyarországon az Istituto Italiano di Cultura per l'Ungheria ápol.

Koltay-Kastner professzor munkája, tekintve tájékoztató jellegét, teljes mértékben eléri célját és az eddig megjelent hasonló tárgyú művek közül egyike a legsikerültebbeknek: felkelti az olvasó érdeklődését, kielégíti kíváncsiságát és a hagyományos olasz-magyar művelődési kapcsolatok további fejlődésének lehetőségét tárja fel előtte.

REMIGIO PIAN

KARDOS TIBOR: *Középkori kultúra, középkori költészet*. Magyar Történelmi Társulat kiadása, Budapest, 1941, 291 ll. 8°

A szerzőt már régóta úgy ismerjük, mint a humanizmus korának egyik legkomolyabb és leghozzáértőbb ismerőjét és kutatóját. A magyar humanizmus történetére vonatkozólag is kiváló alapvető tanulmányt köszönhetünk már Kardos Tibornak (A magyar humanizmus kezdetei. Pécs, 1936.), aki a humanizmus eddig még kimerítően nem tárgyalt sokrétű részletkérdéseivel is szívesen és

eredménnyel foglalkozik. Huszti József mellett minden bizonnyal őt tekinthetjük e kor legalaposabb ismerőjének és legszorgalmasabb kutatójának. Természetesen ha magyar humanizmusról beszélünk, ez általános európai humanizmust is jelent és mivel ez utóbbi nagy részében olasz eredetű, illetve olyan kultúrkörből virágzott ki, amelynek középpontja Itáliában van, ebből követ-

kezik, hogy a magyar humanizmus valamennyi formájával, különböző nézőpontjaival csak akkor lehet eredményesen foglalkozni, ha az olasz humanizmust megfelelő mértékben ismerjük. Annál is inkább szükséges azonban a magyar humanizmus tanulmányozásához az olasz humanizmus alapos ismerete, mert a humanizmus magyarországi virágzása idején a két ország közötti kulturális kapcsolatok annyira gyakoriak és eredményesek voltak, mint a magyar-olasz kulturális kapcsolatok évezredes fejlődésén belül talán egy másik korban sem.

Mindezeket szükségesnek tartottam előrebocsátani, annak igazolására, miért kap helyet Kardos Tibor könyvének ismertetése ennek a folyóiratnak hasábjain, holott címében semmi utalás sem rejlik Olaszországra vagy az olasz-magyar kapcsolatokra vonatkozólag. Természetesen azonban a tárgy feldolgozásában Kardos számtalanszor folyamodik az olasz kultúra történetéhez vagy egyes vonatkozásaihoz. A kötet, amelyik már az első pillanatra leköti érdeklődésünket világos elrendezésével, szigorú tárgyilagosságával, a kor általános európai költői kultúrájának ismertetésével kezdődik, majd a magyar költészet fejlődése következik egészen a magyar nagyhatalom bukásáig. Ezen a kereten belül természetesen állandó utalások vannak az olasz kultúrára vonatkozólag. Csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy a magyarság európai térfoglalásának második korszakában, amelyik az Árpád-ház kihal-

tával zárul, az olasz kultúra hatásának kisebb jelentőséget tulajdonít, semmint ez a valóságban volt. Igaz azonban, hogy e téren a szerző véleménye az eddigi tudományos munkálatok állását és eredményét tükrözi vissza. Véleményünk szerint azonban ezek az eredmények nem kielégítőek és nem felelnek meg a való helyzetnek. A francia kultúrának látszólagos túlsúlyba kerülése az ez irányban folytatott kutatások nagyobb számából, a könnyebben hozzáférhető emléktanyagból és a kutatásokra fordított nagyobb áldozatokból következik. Kardos Tibor könyve, éppen azért, mert a Magyarországon hatással volt külföldi befolyások kutatása terén elért eredményeknek ily pontos képét adja, ejt minket gondolkodóba és teszi megengedhetővé ezeket a bírálat számba nem vehető megjegyzéseket.

Ami a humanizmus korát illeti, a szerző nagy hozzáértéssel, példás körültekintéssel összefoglalja mindazt, amit a magyar művelődés e korszakáról ismertünk. Ezen a téren, amely a megelőző kornál sokkal jobban tanulmányozott és ismert, — bár távol vagyunk még attól, hogy a korra vonatkozó minden adatot felkutatunk volna — a szerző tárgyilagossággal emeli ki az olasz kultúrának döntő szerepét a sajátosan magyar megjelenési formájú és beállítású magyarországi humanizmus kialakításában. Ez a tény a magyar-olasz kulturális kapcsolatoknak egy igen kedvező és általános jellemvonása.

RODOLFO MOSCA

HUSZTI DÉNES: *Olasz-magyar kereskedelmi kapcsolatok a Középkorban.* Magyar Tudományos Akadémia kiadása. A Római Magyar Történelmi Intézet kiadványai. Olasz tartalmi kivonattal. 1941, 128 ll. 8°

Az Olaszország és Magyarország közötti kereskedelmi kapcsolatok tárgya-

lásánál a szerző több különös nehézséggel találta magát szemben, amelyeket

általában sikerrel oldott meg. Elsősorban is az összevetésre alkalmas anyagnak, valamint a forrásoknak a hiánya tette nehezzé, hogy egy szerves és egységes keretbe foglalja a két ország közötti gazdasági tevékenységet. Ehhez járul még úgy olasz, mint magyar részről az előzetes munkálatok teljes hiánya. Másrésztől módszertani kérdéseket kellett megoldania és eldöntenie, s feltenni a kérdést vajjon ezen a téren tudományosan értékelhető eredményeket lehet-e elérni ilyen körülmények között? Már munkájának kezdetén is egy igen kényes meghatározással találta magát szemben: mi értendő a középkori Olaszország alatt, ebben az eléggé nagy korszakban, tele a félsziget gazdasági és politikai képében végbement változásokkal. Vajjon Olaszország mint megközelítő földrajzi kifejezés szerepelhet-e, vagy pedig mint különböző politikai és gazdasági szervezeteknek az egysége? Huszti kikerülte ezt a kényes kérdést és éppen ezért munkájának körvonalai sokszor elmosódnak. Érdekes és hasznos lett volna például az egyes olasz államoknak a szerepét meghatározni, valamint részletesebben tanulmányozni az ezekben a szerepekben időközben előállott változásokat és azoknak okait. El kell ismerni azonban, hogy Huszti megérezte ezt a szükség-szerűséget, csak következetesen nem vitte véghez, bár több ízben érinti a kérdést, mint például Velence és Magyarország gazdasági kapcsolatainak a tárgyalásánál.

Megjegyzéseink nem csökkentik Huszti tanulmányának értékét, hanem kiemelik a fennálló nehézségeket, amelyeket, mint már említettük, nagy részben sikerült Husztinak leküzdenie. Husztinak a kereskedelmi kapcsolatok terén végzett jelen tanulmánya új területet nyit hasonló irányú munkák számára, amelyek-

nek eredményei minden bizonnyal érdekesek és hasznosak lesznek. Majdnem azt mondhatnánk, hogy az olasz-magyar kapcsolatoknak a története nemcsak a Középkor, hanem egész fejlődése folyamán új szempontokkal gazdagodhat hasonló tanulmányok alapján. Éppen ezért Huszti könyve ebből a szempontból is figyelemreméltó.

Magyarország a XIII. század előtt gazdaságilag izolált, kereskedelmi kapcsolatai Olaszországgal csak a XIII. században kezdődnek. Könyvének bevezetésében Huszti röviden tárgyalja Magyarország és Olaszország XIII—XV. századi politikai történetét, majd nagy hozzáértéssel vizsgálja az 1217-ben Velence és Magyarország között kötött kereskedelmi egyezményt, valamint IV. Béla király vásárlásainak jegyzékét. Az Árpád-ház kihalta után az Anjouk uralkodása alatt a kereskedelmi kapcsolatok megélnék. Ezekben Velence politikai okok miatt nem vesz részt, helyette Firenze és Genova tevékeny kereskedői fordulnak meg nagy számban Magyarországon Nagy Lajos uralkodása alatt. Tanulmányának végén a szerző áttekinti a magyarországi olasz kereskedők különböző kategóriáit és megfigyelésekben, valamint kiegyensúlyozott ítéletekben gazdag tipológiát állít fel. Érdekes Huszti könyvének végső következtetése: A középkori magyar-olasz kereskedelmi kapcsolatok jelentőség szempontjából nem hasonlíthatók össze a politikai és a kulturális kapcsolatokkal. Mégis olasz kereskedők voltak azok, akik Szent István birodalmába a renaissance első ismereteit közvetítették. Ez a tétel igen figyelemreméltó és megfontolás tárgyává teendő, s egyúttal Huszti könyvének is egyik legértékesebb eredménye.

RODOLFO MOSCA

Fínom tipográfiai kiállításban került sajtó alá Horváth Jenő professzor könyve, amelyben a nagy szavojai hadvezérnek életrajzát írja meg. Munkája tudományos értékű életrajz. Új, összefoglaló feldolgozása az e tárgyban a német, és kis mértékben az olasz vagy a magyar irodalomban megjelent részlettanulmányoknak vagy biográfiáknak.

Nagy érdeklődéssel olvashatjuk a munkát, mely kellemes olvasmányul szolgálhat mindenkinek. Horváth könyve mentes a szokványos életrajzi idézetektől és bibliográfiai utalásoktól, amelyek túlterhelik, sokszor csupán a tudományos eruditio fitogtatása céljából, a szakemberek hasonló munkáit, a nélkül, hogy a dokumentációt valóban meggyőzően szolgálnák. Horváth könyve azonban e nélkül sem esik a másik végletbe, nem süllyed le a ma sajnos annyira elterjedt történeti életrajz-regények romantikus, mondhatjuk talán lélekfertőző névjára.

A könyv annak a nagyközönség számára készült, amelyik pontos és nem célzatosan beállított értesüléseket szeret szerezni. A könyv tehát lényegében népszerűsítő és a szó legtisztább értelmében politikai jellegű, amennyiben a szerző történeti és politikai tényeket és eseményeket ismertet oklevelek és források alapján, sokszor egészen egyéni felfogás szerint, de mindig tiszta józan magyar fejjel, amely tiszteletteljesen hajlik meg a hazája sorsával szorosán összenőtt történeti személyiség nagysága előtt.

Szavojai Jenő herceg teljes emberi

egyéniségének, olasz voltának, katonai, diplomáciai és műpártolói tevékenységnek megértésében azonban ártalmára van a könyvnek a külső történeti események bő elbeszélése, amelyeknek bonyodalma között a nagy történeti alak körvonalai kissé elmosódnak, bár a szerző könyvének végén midegyik szempontnak szentel egy kis önálló tanulmánynak is beillő részletet. Ha számot vetünk azonban a könyv népszerűsítő, általános ismereteket közlő jellegével, ezen a téren a szerző célját teljesen elérte, mert a történeti alakot sikerült a saját korába elhelyezni, annak cselekedeteit a kor szellemével és politikai helyzetével megmagyarázni. Érdeme ezen felül az is, hogy a történelmi események bő elbeszélése ellenére sem válik terjedőssé és csakis az okvetetlenül szükséges részletek megjelölésére szorítkozik. Csakis így tudhatott a szerző egy szintetikus, harmonikus képet adni a nagy hadvezérről.

A végzet úgy hozta, — mondja befejező szavaiban Horváth — hogy olaszok és németek, akik mindnyájan büszkék erre a rendkívüli emberre, abban a palotában tanácskoztak, amely egykor az övé volt. A bécsi döntés egyesítette ismét Magyarországnak azokat az elszakított részeit, amelyekért a nagy Szavojai valaha küzdött. Nagysága nemcsak életének egyes eseményeiben jelentkezik, hanem közvetve élete után is az európai béke és vetvetség érdekében működik közre.

REMIGIO PIAN